

תמונת מצב ראשונית
תרבות בעוטף - תוצרי המיפוי

רקע

בסוף אוקטובר החלה קהילת התואר השני של המחלקה לתרבות - יצירה והפקה במכללת ספיר למפות את תחום התרבות בעוטף כפי שהתקיים עד ה-6 באוקטובר 2023. מסמך זה הוא ניתוח ראשוני של הנתונים שנאספו. במהלך החודשים ינואר-פברואר 2024 תהליך המיפוי יימשך ויפורסם מסמך נוסף בשיתוף עמותת ע.נ.ת.

המטרה של המיפוי ושל המסמך הנוכחי היא לאפשר נגישות למידע מעמיק, רחב ומלא על תחום התרבות והאמנות בעוטף. תהליך המיפוי כלל איסוף נתונים בקטגוריות שונות, כגון: מוסדות תרבות, חינוך לתרבות, מרחבים להופעות, ספריות, פסטיבלים, אמנות במרחב הציבורי ועוד. תמונת המצב הנוכחית מתבססת על איסוף נתונים באמצעות ראיונות עם אנשי תרבות ואמנות תושבי העוטף, מידע מהרשת, והידע הקודם הקיים במחלקה לתרבות. להערכתנו, מיפוי זה כולל נתונים של כ-75% מהקיים.

תקציר ומסקנות מרכזיות

הנתונים שנאספו מאפשרים לגופים שונים המעוניינים לחזק את תחום התרבות בעוטף לייצר השפעה גדולה ומדויקת יותר. להלן המלצות הפעולה המרכזיות העולות מתוך התהליך:

1. בניית התערבות אסטרטגית המבוססת על ההכרה שתרבות היא **אקוסיסטם**.
2. יצירה מיידית של **תשתיות שיאפשרו הישרדות**, בתקופת הביניים ובטווח הארוך, של פעילויות תרבות בסדר גודל קטן ובינוני, כולל של מוסדות תרבות ללא מטרות רווח ושל עסקים הפועלים בתחום התרבות.
3. פיתוח מרחב התרבות והאמנות בעוטף יתרום לאזור באופן רחב שכן הוא מחובר **לתחומים נוספים** כגון פיתוח קהילתי, חוסן, תעסוקה, נראות פיזית של המרחב, תיירות, חינוך ופיתוח כלכלי.
4. יצירת פלטפורמות לחיזוק **קהילות יוצרות ויוצרים מקומיים**: מרחבי למידה, יצירה ועבודה.
5. פיתוח מיידית של **ההון האנושי** שהניע ויניע את העשייה בתחום התרבות בראייה רב-שכבתית: שלטון מקומי, יזמות עסקית, מוסדות תרבות, חינוך, תיירות, יצירה מקומית ועוד.
6. **שיתוף פעולה בין משרדי הממשלה** הוא הכרחי כיוון שפיתוח תחום התרבות קשור בעבודתם של משרדי ממשלה שונים. התיאום ביניהם הכרחי למיצוי המשאבים הקיימים ולבנייה של מרחב תרבות מוצלח. משרדי הממשלה המשמעותיים בכל הקשור לתחום התרבות בנגב הם: משרד התרבות, משרד החינוך, המשרד לפיתוח הנגב והגליל, משרד הכלכלה והתעשייה ומשרד הרווחה והביטחון החברתי.
7. למעורבות של **גופים ארציים** בתחום התרבות יש חשיבות רבה בחיזוק התחום, הן בהיבטים של יצירה והן בהיבטים של תשתיות.
8. קיימת **תשתית מקומית משמעותית** שיכולה וצריכה להוביל את מהלכי הפיתוח השונים בצורה מקצועית.

תודה מכל הלב לקהילת **התואר השני במחלקה לתרבות - יצירה והפקה במכללת ספיר** שהיוותה את ההשראה והעניקה את הכוח שאפשרו לקיים את המיפוי הזה. תודה לכל מי שהשקיע והשקיעה מזמנו ומזמנה בהתנדבות כדי לאסוף את הנתונים וכדי לעבד את המסקנות העולות מהם (לפי סדר הא"ב): עדי גולדנר, ענת גיני, עמירה דותן, תמר דידי, מיכל דיין, מיכל הנקין, רחל הר זהב, אפרת הרמן, סיגל ואנונו גדיש, יאיר ורדי, נואית זכאי, יעלה חזות ינוקא, מיכל חרמוני, נורית מורג, מיכל מורלי, אביטל ענבר, שגית פלטין יפרח, אפרת פישביין, תמה קרודו וייס, ניבה ראם, משה אבשלום שכטר, קרן שליון, עוז שקד.

כתיבה: שירה לפידות

עריכה: מיכל חרמוני

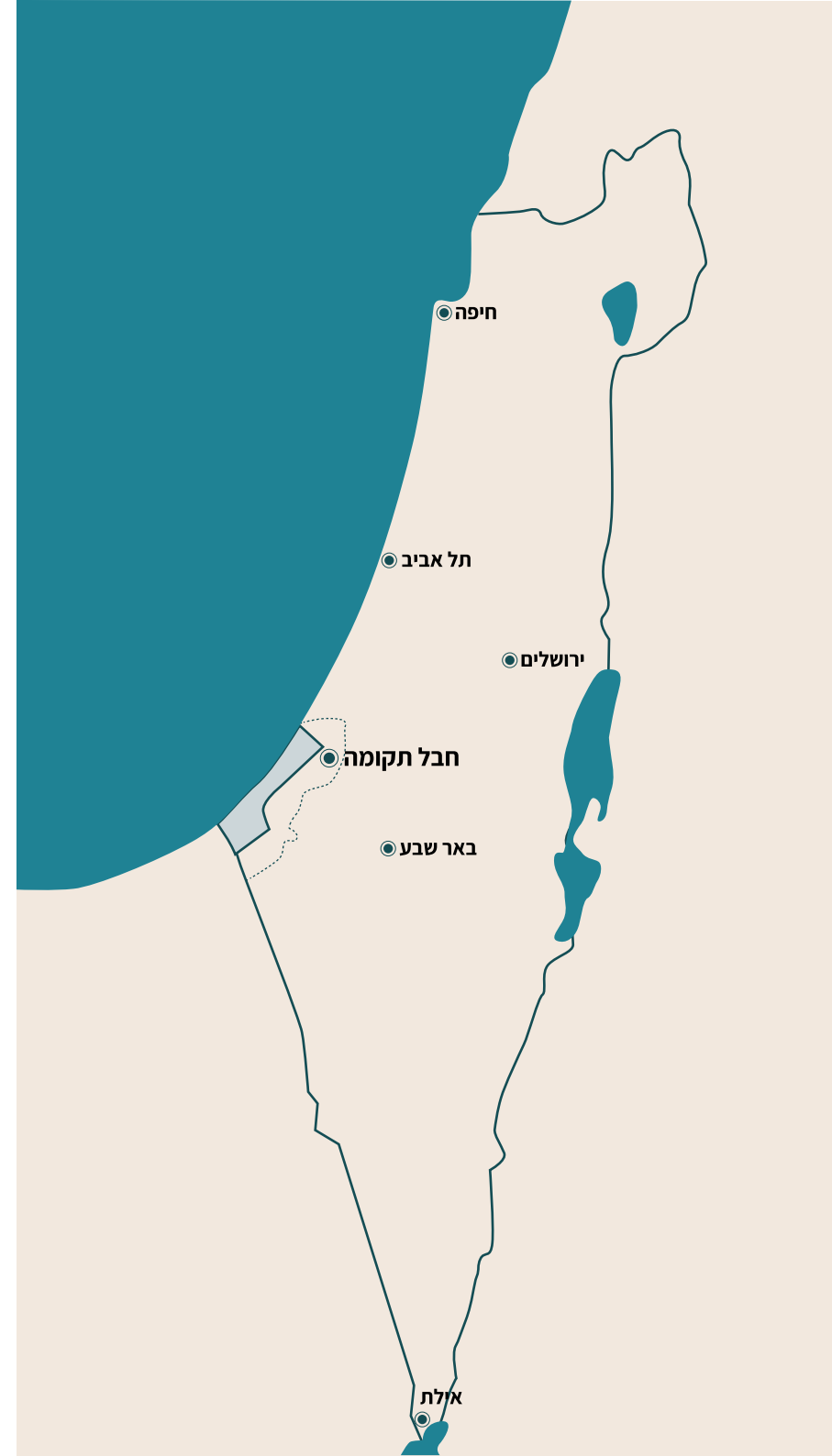
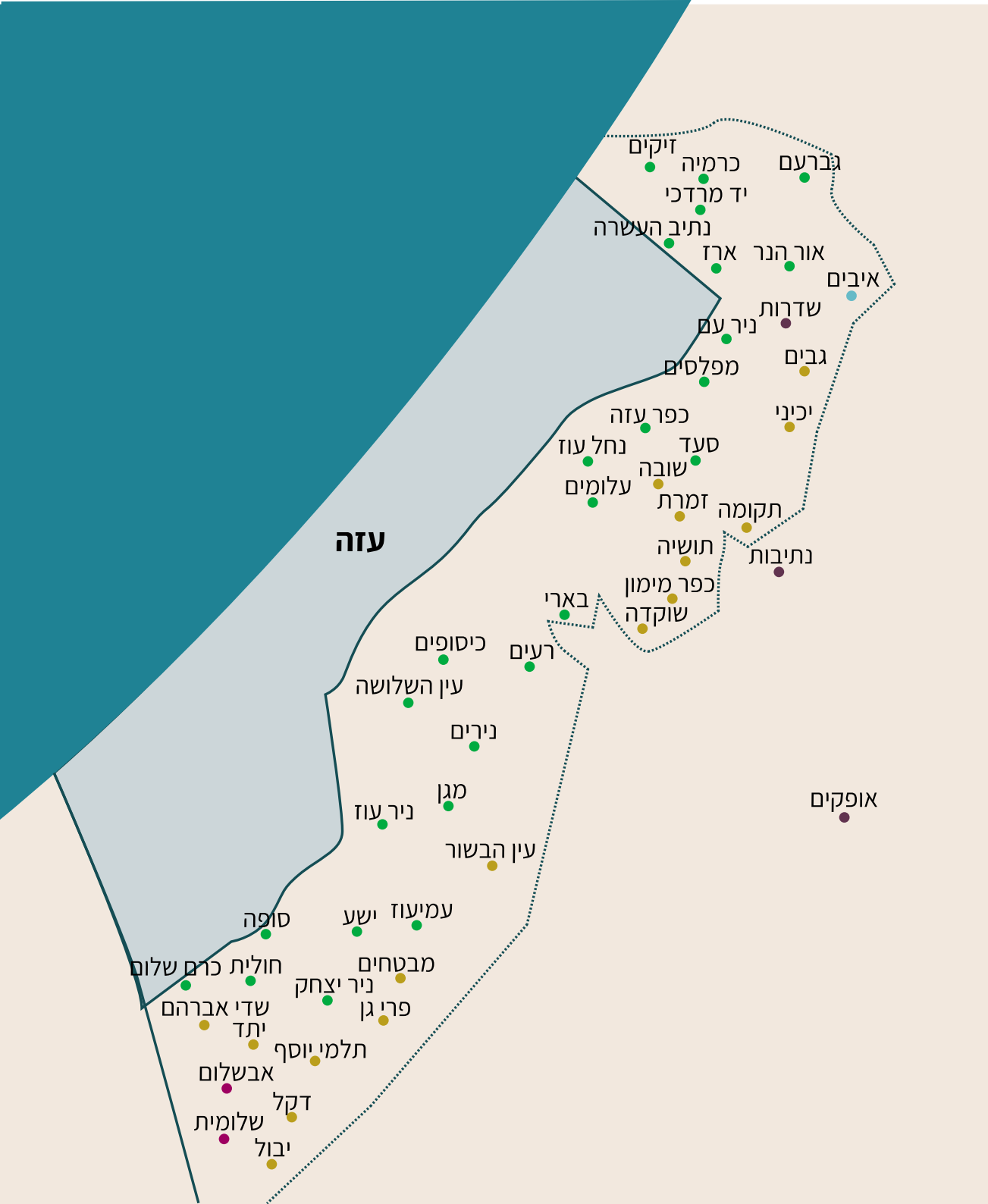
עיצוב: מיכל ליפטשר

נשמח לתגובות ושיתופי פעולה לקראת המיפוי המלא.

בתקווה ובציפייה לחזרת כל החטופות והחטופים הביתה.

© כל הזכויות שמורות למכללת ספיר.

לבקשת שימוש במסמך זה או במיפוי, באופן מלא או חלקי, או בכל עניין אחר הקשור למסמך ניתן לפנות לשירה לפידות, ראש התוכנית לתואר שני: 052-8523525, Shirlash@gmail.com

תוכן העניינים

חלק א' - מאפיינים ייחודיים וחוזקות של מרחב התרבות בעוטף עד ה-6 באוקטובר | עמ' 6

חלק ב' - אירועי ה-7 באוקטובר, תקופת הביניים לטווח ארוך | עמ' 11

חלק ג' - המלצות קריטיות והצעות להמשך פעולה | עמ' 13

חלק ד' - נספחים | עמ' 16

חלק א'

מאפיינים ייחודיים של מרחב התרבות בעוטף עד ה-6 באוקטובר

1. שותפות הגורל של החיים באזור עם סיכון ביטחוני יצרה התנהלות מקצועית שיש בה מידה גדולה של קהילתיות, שיתופי פעולה ושותפות.
2. הקרבה לגבול עם עזה וההיבטים הביטחוניים הקשורים בכך עיצבו במהלך השנים את סוג התרבות המיוצרת והנצרכת (התייחסות לגבול ולקונפליקט, חיבור בין תרבות לבין חוסן קהילתי, דגש על ההיבטים המרפאים הקיימים בתרבות ואמנות – ראו פירוט נוסף בהמשך).
3. **ייחודיות המרחב** - ביטוי יצירה ספציפיים לתחום התרבות בעוטף:
 - **תרבות כפרית:** חקלאות וקרבה לטבע הן תמות חוזרות במרחב התרבות והאמנות בעוטף.
 - **מורשת התיישבותית:** 11 נקודות ההתיישבות, פינוי גוש קטיף, פינוי ימית, התיישבות במרחב סָפָר ואזור גבול. במרחב נמצאים אתרי ומבני מורשת שמתקיימת בהם פעילות תרבות לאורך השנה.
 - **חוסן ותרבות:** כיוון שההתמודדות עם המצב הביטחוני השפיעה על החיים באזור בכלל ועל מרחב התרבות בפרט בעשרים השנים האחרונות, התעוררה מודעות ציבורית ומקצועית לחיבור האפשרי בין אמנות לבין חוסן. מודעות זו אפשרה התפתחות של אמנות קהילתית, של פעילות אמנותית שאינה תרפויטית בלבד במרכזי החוסן ושל פרויקטים קהילתיים בתחום התרבות.
 - **זהות תרבותית אתנית:** משקפת את הזהויות השונות הקיימות ביישובים השונים. המגוון קיים יותר במרחב העירוני, אך גם בכפרי, ומקבל ביטוי בעשייה התרבותית-אמנותית עצמה.
4. **סוגי היישובים השונים** (ערים, קיבוצים ומושבים) מייצרים סוג התנהלות תרבותית שונה, אך קיימות ביניהם מערכות גומלין מעניינות בהיבטים הקשורים לחינוך לתרבות, לצריכת תרבות ולייצורה.
5. אירועי תרבות שמשקפים את **מעגל השנה** במרחבים הכפריים והעירוניים: אחוז משמעותי מהתרבות המקומית הייחודית, כולל פסטיבל דרום אדום לדוגמה, מתקיימת סביב מעגל השנה ולציון חגים קהילתיים (חג יישוב), לאומיים (יום העצמאות ועוד) ודתיים (אירועי סליחות, חגיגות סוכות, פורים, שבועות, מימונה ועוד). ביישובים היהודיים דתיים, החגים הדתיים נמצאים במרכז העשייה התרבותית.
6. **יזמות עסקית** בתחום התרבות היא מרכיב משמעותי במרחב התרבות בעוטף שמאפייניה הם:
 - פעילות למטרות רווח בסדר גודל קטן וזעיר.
 - צורך ביזמויות באופן כללי, לצד הקושי ביצירת יזמויות שאינן למטרות רווח, מובילים לפיתוח יזמויות עסקיות גם בתחום התרבות וגם בתחומים משיקים כגון תיירות וחינוך.
 - פעילות תלוית יזם: יזמויות קטנות שמתקיימות כל עוד יש מי שמוביל או מובילה אותן, אך מפסיקות להתקיים כשאין (לדוגמה: מעיין מנחל עוז הקים במחסן האסם של היישוב סדנת אמנות ופיסול, אך כאשר הפסיק לפסל בעצמו, נפסקה הפעילות).
7. **גורמים קודמים שהובילו לחוסר שוויון באזור פריפריאלי:**
חשוב לציין שהאתגרים הרבים שהעוסקות והעוסקים בתחום התרבות באזור העוטף נתקלים בהם, אינם רק תוצר של ה-7 באוקטובר. עוד קודם לכן, העוסקים בתחום נאלצו להתמודד עם תנאים לא שוויוניים ומציאות של החלשה, שנוצרו משילוב של מספר גורמים המפורטים כאן.

עוד חשוב לציין, כי כל הגורמים האלה הועצמו והוחמרו בשל היעדר התאמות להתמודדות עם המצב הביטחוני המורכב שנמשך למעלה מעשרים שנה.

- העוטף הוא אזור פריפריאלי שכמו אזורים דומים בישראל סובל מחוסר נגישות מובנית גם בתחום התרבות: מיעוט תשתיות פיזיות, מיעוט חשיפה לתרבות, מיעוט בחינוך לתרבות ופערים בין יישובים שונים עם מאפיינים שונים.
- אתגרים ייחודיים של נגישות תחבורתית משפיעים באופן משמעותי על נגישות לתרבות. לדוגמה: מרחק פיזי גדול ממרכז קהילתי שנמצא באורים, קרבה לערים שאינן חלק מאזור העוטף כגון אופקים ונתיבות, מגמות לאמנות שנמצאות ברשויות מסוימות ואינן נמצאות באחרות.
- חוסר נגישות לידע ולמשאבים שנמצאים במרכז עולם התרבות בישראל כולל נגישות למנגנוני קבלת ההחלטות ועיצוב המדיניות.
- מנגנוני השלטון המרכזי אינם מעודדים פעילות שמתאימה למרחב כגון יוזמות חדשות, עידוד ושימור תרבות מקומית ויצירת תשתית מקומית לתרבות. יש לציין שסוגיות אלו רלוונטיות ומשמעותיות גם לאזורים אחרים בישראל.
- כתוצאה ממיעוט תקציבים לתרבות בישראל התחום כולו נמצא במצב של הישרדות ברמה הארצית. אך השילוב עם אתגרי הפריפריה האחרים מחליש עוד יותר את תחום התרבות ומייצר קושי גדול עוד יותר לשרוד בו.

8. **שדרות היא העיר היחידה בעוטף**, והתרבות המתקיימת בה היא מקרה מבחן בפני עצמו, במיוחד ביחס למספר התושבים. יש לציין שגם הערים נתיבות ואופקים (שנפגעה באופן חמור באירועי ה 7 באוקטובר, משמשות מרכזי פעילות תרבותית עבור תושבי העוטף, אך אינן נמצאות בשטח המוגדר כעוטף.

- התרבות בשדרות מושפעת בעיקר מפעילות הרשות המקומית והחברה למתנ"סים.
- ניכרת השפעה גדולה לנוכחות הקבועה של שני מוסדות תרבות מוכרים שלהם פעילות שנתית מגוונת: סינמטק שדרות ואדמה.
- הקרבה למכללת ספיר מאפשרת מגע רציף והדדי בין התרחשות תרבותית בשדרות לאקדמיה.
- אין מגמות אמנות בתיכונים בשדרות.
- העיר מאופיינת ביזמויות עסקיות שמפתחות באופן ישיר או עקיף את מרחב התרבות כגון פאבים עם הופעות מוזיקה.
- שדרות היא מרכז צריכת תרבות אזורי עבור יישובים במועצות הסמוכות.

9. **מכשולים בירוקרטיים**: הגדרות בירוקרטיות שונות (כגון שילוב של אדמה חקלאית עם פיתוח עסקי) מקשים על קבלת אישור לפעילות תרבות.

10. היבטים שונים של **מערכת יחסים עם השלטון המקומי** באזור העוטף:

- מורכבות בין שכבת התושבים, היוצרות והיוצרים ויזמי התרבות לבין הרשות המקומית.
- מורכבות בין תרבות שמתקיימת בתוך היישובים לבין תרבות שהמועצה האזורית מובילה.

נתונים בנוגע לשלטון המקומי:

מתוך נתוני הלמ"ס לשנת 2019¹ ומתוך נייר המדיניות העוסק במינוי מנהלת תרבות ברשויות המקומיות (2023)², ניתן לראות בצורה חד-משמעית כי כל חמש הרשויות באזור העוטף מעמידות את תחום התרבות במעלה סדר העדיפויות המוניציפלי שלהן, ותופסות אותו כחלק מהשירות לתושביהן. הדבר ניכר הן בעשייה בפועל והן במשאבים הרשותיים המוקצים לשם כך. כל זאת בנוסף לגופי התרבות הנתמכים ישירות על ידי משרד התרבות והספורט וליוזמות פרטיות רבות ומגוונות – שכולם יחד מרחיבים את העשייה ואת ההיצע האמנותי והתרבותי לרווחת התושבים.

רשויות אלו, על אף שנמצאות בדירוג סוציו-אקונומי נמוך עד בינוני, משקיעות מתקציבן לטובת תחום התרבות סכומים לא מבוטלים, שברובם נמצאים הרבה מעל הממוצע הארצי של כלל הרשויות בישראל. על אף שהיקף התקציב המוניציפלי לתחום התרבות במועצות האזוריות הללו נמוך מהממוצע הארצי, המדדים "תקציב תרבות פר נפש" ו"אחוז תקציב התרבות מתוך תקציב הרשות", גבוהים שניהם מהממוצע הארצי. נתון זה מצביע על מורכבות נוספת שעומדת בפני המועצות האזוריות בארץ ובכלל זה באזור הדרום, הנדרשות לתת מענה למספר תושבים מועט יחסית הפרוס על פני שטח גיאוגרפי רחב. בתחום התרבות למורכבות זו היבטים רבים, המתבטאים בעיקר בעלויות גבוהות מהרגיל עבור כל פעילות תרבות – קטנה כגדולה.

חשוב לציין כי בכל חמש הרשויות ניתן למצוא מנהלת תרבות מכהנת, בין אם זו ההגדרה המפורשת של תפקידה ובין אם תפקידה סמוך לתחום התרבות (מנהלת מתנ"ס או מנהלת היכל תרבות), בעוד שבהסתכלות הארצית ניתן לראות כי רק ב-42% מהרשויות מכהן מנהל תרבות.

הרשות	תקציב תרבות פר נפש, ב-ש	אחוז תקציב התרבות מתוך תקציב הרשות	תקציב התרבות הרשותי, במיליוני ש
ממוצע ארצי	424	4.7%	12.45
שדרות	723	6.3%	20
אשכול	688	4.9%	10
שער הנגב	700	4.2%	6
שדות נגב	739	6.6%	8
חוף אשקלון	428	4.5%	8

1. קובץ הרשויות המקומיות בישראל - 2019, למ"ס.
 2. בוטון כ' זכאי נ' (2023), נייר מדיניות: מינוי מנהלת תרבות ברשויות המוניציפליות, המחלקה לתרבות, יצירה והפקה, המכללה האקדמית ספיר.

נקודות החוזק של תחום התרבות בעוטף

1. תשתיות אזוריות ומערכתיות מפותחות

- **אשכול הנגב המערבי** עוסק בפיתוח תרבות ומדיה, כולל קורס פיתוח מנהיגות אזורית בתרבות ומהלך פיתוח תחום התרבות שהתקיים דרך תוכנית הזירה (קרן בלומברג).
- **המכללה האקדמית ספיר** פועלת במגוון ערוצים:
 - פעילותה של האקדמיה דרך המחלקה לתרבות, יצירה והפקה: מחלקה שמתמקדת ביזמות ומנהיגות תרבות עם יכולת הכשרה מקצועית בתחומי התרבות ברמה הארצית.
 - פעילותו של בית הספר לאמנות הקול והמסך ובית הספר לאמנות, המהווים מוקד פיתוח כוחות יוצרים ויצירה שנמצאת בקשר מתמיד עם מרחב העוטף.
 - הפעילות האקדמית-קהילתית מאפשרת חיזוק כוחות יוצרים מקומיים לצד הגירה חיובית וצעירה גם באופן עצמאי וגם דרך פרויקטים מאורגנים של התיישבות (לדוגמה: "תנועת תרבות", "תוצרת הארץ" ואפילו כפר היוצרים בברור חיל).
- **תוכנית מנהיגות תרבות מנדל:** תוכנית ייחודית בישראל המבקשת לפתח שכבת מנהיגות בתחומי היצירה והתרבות.

2. הכרה ציבורית בכוחה של תרבות בהיבטים של קהילה וחוסן

מסורת של שימוש בתרבות ואמנות כדי לחזק קהילה – רכזת חוסן, פעילות קהילתית-אמנותית והשקעה בטיפול באמנות, מחזקים באופן עקיף גם את תחום האמנות כשלעצמו.

3. יוצרות ויוצרים פעילים באופן משמעותי בקהילות השונות – נוכחותה של יצירה מקומית

פעילות אמנותית בקהילה, יוצרות ויוצרים מקומיים עצמאיים ופרויקטים קהילתיים אמנותיים במרחב הציבורי.

4. שכבת יזמות עסקית קטנה בתחום התרבות

מסיבות רבות ואולי אפילו בלית ברירה, חלק גדול מהעשייה התרבותית מתקיימת במרחב העסקי.

27

מרחבים למופעי מוזיקה

18

פסטיבלים שנתיים

17

מרכזי מורשת

20

ספריות

0

מגמות אמנות בשדרות

13

גלריות

31

מרחבי סטודיו פעילים של אמנים

22

מרכזים ללימודי אמנות

חלק ב'

ה-7 באוקטובר

עולם התרבות חווה אובדן איום ומשמעותי במרחב העוטף כולו, ובעיקר במועצות האזוריות אשכול ושער הנגב.

מדובר בהרס פיזי שהנפח שלו עדיין לא ברור, בין השאר כיוון שהלחימה ממשיכה ברגעים אלו, ולצידו הרס מנטלי ותודעתי לגבי אזור שנתפס כיום כאזור אסון. אובדן חיים של אנשים יקרים שהיו פעילים בתחומי האמנות והתרבות הותיר חלל במרחב העוטף. לדוגמה: לבנת קוץ ו"ביתמלאכה" במועצה האזורית שער הנגב; אביב אצילי ו"המוסק" בניר עוז; כרמלה דן ומוזיאון "המקלחת הציבורית" בניר עוז; לילי איתמרי רכזת התרבות של כפר עזה; רונית סולטן שהייתה יוצרת, מרצה וחוקרת בתחום האמנות מחולית; חיים כצמן שהיה יזם תרבות ותקליטן פעיל עם קו מוזיקלי ייחודי; תמר קדם שהייתה מעורבת ביזמויות תרבות רבות במועצה האזורית אשכול – יהי זכרם ברוך. רבים ורבות אחרים, ולמעשה כל מי שהיו חלק משמעותי מעולם התרבות בעוטף, הושפעו ומושפעים מאירועי ה-7 באוקטובר, כולל כאלו שעדיין חטופים נכון לכתיבת שורות אלו.

שאלות של תיעוד, זיכרון והנצחה צפות ועולות גם בהקשר של האנשים שהובילו את העשייה וגם בהקשר של גופים ושימור פעילותם, פעילות שיש לה ערך עבור התושבים ועלולה להיפגע בעקבות האובדן הגדול.

• השלב הבא של המיפוי יכול להיות יחסות לנזק שעולם התרבות ספג בעקבות אירועי ה-7 באוקטובר.

תקופת הביניים

נכון להיום, העוטף כמרחב תרבות מתקיים בעיקר בזיכרון ובחלומות. אך הזמן לא עומד מלכת, ובמפגש של אנשי התרבות של העוטף עם אזורים אחרים בישראל, מתקיים ויתקיים מרחב של השפעה הדדית, שכבר עכשיו אפשר להבחין בתוצאותיו. הטראומה נוכחת גם ביצירה וגם בביטוי שלה וכמוה נוכחת גם תקופת ההחלמה עד לחזרה למרחב העוטף הקבוע. עבור רבים מהתושבים, תקופת הביניים היא טראומתית בפני עצמה וההתנהלות בחודשים הקרובים תשפיע על עיצוב החוויה שלהם. בתחום התרבות מתקיימים בינתיים מספר תהליכים:

1. יוצרות ויוצרים מהעוטף, ופעילויות תרבותיות מהמרחב, מקבלות יותר חשיפה ארצית. לדוגמה:
 - אוסף הכתבות המתפרסמות על יוצרות ויוצרים מהעוטף במגזין 'פורטפוליו', הצגה של עבודות אמנות במרחבי תצוגה מרכזיים בישראל כגון מוזיאון ישראל, מוזיאון תל אביב, גלריות ברחבי הארץ, חשיפת פרויקטים שונים של סטודנטים ועוד.
2. מוסדות וארגוני תרבות ממשיכים את פעילותם במקומות מארחים. לדוגמה:
 - גלריה בארי מתארכת בבית רומנו בתל אביב.
 - סינמטק שדרות ותיאטרון העוטף מארגנים אירועים במרחבי המפונים.
 - האוספים של מוזיאון המקלחת מקיבוץ ניר עוז ושל מוזיאון יד מרדכי מוצגים במוזיאון העמק בקיבוץ יפעת.

3. תקופת הלחימה משפיעה באופן ישיר על היבטים פיזיים בתחום התרבות וייתכן שהנזק יהיה גדול יותר בהמשך. לדוגמה:
- הגילדה באשכול – ייתכן והמרחב יעבור הסבה לבית ספר זמני בזמן הלחימה. נכון לרגע זה לא ברור מה יהיה גורלם של חדרי היצירה, המרחבים המשותפים ומרחבי האחסון השונים.
 - מרחבי תרבות (למשל ספריות ובתי תרבות בקיבוצים) משמשים כמרכזי אירוח לכוחות הביטחון.
4. אמנות ממשיכה לשמש ככלי להתמודדות עם טראומה ופיתוח חוסן במרחבי המפונים. לדוגמה: פרויקט "סטודיו מוגן" של מטפלות באמנות, חשיפה לפעילויות הפגה במימון גורמי ממשלה ופילנתרופיה. חלק מהפעילויות מסוג זה מובל על ידי יוצרות ויוצרים עצמאיים מהעוטף, לדוגמה נטע גבע – קרמיקאית מעין הבשור שפתחה במלונות המפונים סטודיו לקרמיקה.
5. הזמן שיעבור עד לשיקום העוטף, שכבר עכשיו ברור שיארך חודשים רבים, יאפשר לשיתופי פעולה שונים להתהוות ולהשפיע על עיצוב התודעה והכלים של עולם היצירה בעוטף.

תקוות לעתיד

דווקא מתוך החורבן והכאב של ה-7 לאוקטובר ובזכות השקעת המשאבים מצד המדינה ומצד עולם התרבות הארצי, ניתן יהיה להצליח לייצר מרחב תרבות שוקק, שהפעילויות התרבותיות שמתקיימות בו אינן קשורות רק לזיכרון או לשימור הטוב שהיה בעבר, אלא מייצרות סביבה תרבותית חדשה שהיא קרקע פורייה, מצמיחה, בת קיימא, מעניינת, נגישה ויפה.

חלק ג'

עקרונות מנחים והמלצות קריטיות

1. חשיבה על פיתוח **אקוסיסטם** לתרבות היא הכרחית לטווח הארוך (שילוב של מגזר שלישי עם שלטון מקומי ומרכזי, יוצרים ויוצרות עצמאיים, פילנתרופיה ועוד). גישת האקוסיסטם היא גישה הוליסטית רחבה השמה דגש על תלות הדדית בין סוכני פעילות שונים. היא מבוססת על קשר, שיתופי פעולה ויחסי גומלין שונים בין גורמים רבים המפרים ומצמיחים זה את זה.
2. קריטי לעבוד עם **הכוחות המקומיים הקיימים** בבניית התוכנית האסטרטגית כיוון שאלו יהיו גם הכוחות שימשיכו להוביל את תחום התרבות בהמשך. חלק מהכוחות הקיימים, עסוקים כרגע בהיבטים אחרים של שיקום והישרדות, וחשוב להשאיר את המרחב פנוי עד לכניסתם חזרה אליו. חשוב להבין שאי אפשר לבנות אסטרטגיה בלי ההובלה (לא רק השותפות) של נציגים מובילים מהשטח, במיוחד באזור הנגב המערבי בו התפתחה שכבת מנהיגות קהילתית מרשימה. יש כוחות מצוינים לעבוד איתם.
3. **דחיפות לפעולה בתקופת הביניים:** מחד גיסא, בתקופה מורכבת זו יכולים להתרחש תהליכים שעלולים להחליש את תחום התרבות והאמנות. אך מאידך גיסא, עבודה נכונה בתקופה זו יכולה לגבש את הכוחות והתכנון העתידי שיאפשרו צמיחה בעתיד. זהו זמן קריטי.
4. **מקצועיות והכשרה:** היסודות למרחב תרבות צומח מושתתים על ההון האנושי – יותר מהכול חסרות וחסרים מנהלי תרבות טובים שיכולים ליזום, לנהל, לפתח ולהוביל את התחום במרחב העוטף, לאורך השנים הקרובות ומתוך חזון.
 - צריך להפריד בין מקצועיות בתחום האמנות וחינוך לאמנות כחלק מחינוך לתרבות בגילאים שונים לבין מקצועיות בהובלת שדה התרבות כתחום ניהולי על היבטיו השונים.
5. חשוב להשתמש ואף לחזק את החיבור הקיים עם עולם הטיפול והחוסן. חיבור שקיים ברמת הפרט וגם ברמת הקהילה כגון שימוש בתרבות ליצירת תחושת שייכות וקהילתיות. זהו גורם שיש לו את היכולת להיות תחום מוביל בתקופת השיקום והביסוס של האזור. החשיבות הזו היא **תרומה כפולה לחיזוק ופיתוח תחום התרבות לצד תחומים אחרים עם היבטים פיזיים** (פרויקטים אמנותיים קהילתיים עם נראות במרחב הציבורי) ואחרים כגון תיירות, תעסוקה, חינוך.
6. יש צורך בבניית תוכנית עבודה רב-שנתית המבוססת על נתונים ועיבודם. יצירת **אסטרטגיה** לתחום התרבות תאפשר מיצוי המשאבים המקומיים באופן הטוב ביותר והשארית משאבי השיקום במרחב העוטף.
 - מומלץ גם לתעד את התהליך במחקר כיוון שמתרחש כאן מהלך חדשני שחשוב ללמוד ממנו גם ברמה הבינלאומית, האקדמית והמקצועית.
 - עשייה תרבותית תורמת **לפיתוח כלכלי** ואפשר לנצל את ההזדמנות כדי לייצר תוכנית אסטרטגית של חמש שנים שתאפשר יצירה של תשתית תרבותית עשירה יותר, נגישה יותר וגם כלכלית יותר.
 - כל השקעה בתרבות, מעבר לשיקום של מה שהיה, צריכה לקחת בחשבון יצירת תוכנית עבודה שבה אחרי חמש שנים תישאר תוכנית מקיימת עצמאית שמתבססת על הכוחות הקיימים (ולא על תקציבי התקומה).

הצעות קונקרטיות לתמיכה בנקודת הזמן הזו ובהתאם למסקנות המיפוי

- 1. פיתוח אסטרטגי ומעמיק של ההון האנושי בזירת התרבות בעוטף:** על ידי הכשרות, ליווי וייעוץ כלכלי, מענקי פיתוח ועוד. תוכניות הכשרה מותאמות יאפשרו הכנה של התשתית האנושית שתוביל את תחום התרבות בתקופת הביניים ובטווח הארוך. דגשים מרכזיים:
 - מהלך בחב היקף שרואה את השכבות המקצועיות השונות בזירת התרבות בדגש על יזמות, יצירה, ניהול ושלטון מקומי. לנפח הפעילות יש משמעות אדירה לסיכויי ההצלחה.
 - חשוב לייצר מודל אסטרטגי שמבוסס על נתונים ועל הבנה מעמיקה של זירת התרבות והאמנות, כדי שהשפעה של מהלך כזה תהיה מקיימת ולטווח זמן ארוך.
 - שיתוף פעולה של גופים מקומיים כגון מכללת ספיר (תארים אקדמיים ולימודי חוץ), יאפשר ניצול מקסימלי של המשאבים והכפלה של האימפקט.
- 2. תמיכה בתחום התרבות והאמנות בתקופת הביניים היא הכרחית** כדי לשמר את מה שקיים ולאפשר תשתית לפיתוח קבוע של תחום התרבות והאמנות עם החזרה הפיזית לעוטף. חשיבה על תקופת הביניים היא קריטית בהקשר הזה וניתן לפתח תוכניות רבות שתומכות בפיתוח ההון האנושי לצד תמיכה קונקרטית בתשתית הקיימת (לדוגמה: הפאב של ניר עם).
 - פיתוח תשתיות שיאפשרו המשך של תהליכי יצירה בתקופת הביניים: בניית שיתופי פעולה וחיבורים עם משאבים קיימים באזורי המפונים ובאזור העוטף.
 - חשיבה על מענקים והלוואות שמיועדים למגזר העסקי העוסק בתרבות, לצד תוכניות מותאמות של משרד התרבות לארגונים ללא מטרות רווח הנתמכים על ידי המשרד.
- 3. שימוש באמנות במרחב הציבורי:** הכוח של אמנות במרחב הציבורי יכול לייצר מהלכים המחברים את הקהילות מחדש למקום מתוך מקום יצירתי שמחזק שייכות וקהילתיות ומביא גם להשקעה בנראות של המקום (יצירת מקום).
- 4. מיפוי צרכים פיזיים של תחום התרבות והאמנות:** תוך כדי לקיחה בחשבון שייטכן והצרכים לא מתייחסים רק לפגיעות של ה-7 באוקטובר, אלא גם לצרכים פיזיים שלא נענו לפני כן (מיגון, מרחב חיצוני ועוד).
- 5. פיתוח המעמד היצירתי בעוטף לטווח הארוך:** יצירת מרכזי אמנות, יצירה, למידה ומפגש נגישים ומותאמים ליישובי העוטף, גם מבחינת נגישות.
 - חשוב לבחון את המודל של "ביתמלאכה" בשער הנגב ושל "הגילדה" במועצה אזורית אשכול כדי להבין את הצרכים בשטח ואיזו תמיכה כלכלית מיזמים כאלו צריכים כדי שיוכלו לתפקד וליצור אימפקט משמעותי.
 - קיימות דוגמאות רלוונטיות מאוד באזורים אחרים בישראל כגון: תא"י התרבות של עירית תל אביב, ארגוני פיתוח יזמות בתחום התרבות כגון JCU בירושלים, עמותת בר קיימא ועוד.
- 6. בניית תהליך אסטרטגי של פיתוח כלכלי בר קיימא:** בניית מנגנונים כלכליים שיאפשרו קיימות בתחום התרבות והאמנות. פיתוח זה יתמקד לא רק במוסדות ובעשייה ללא מטרות רווח אלא גם בעסקי התרבות במרחב ובעשייה הקשורה לתחומים משיקים עם פוטנציאל כלכלי כגון תיירות.
 - תמיכה בירוקרטית: מתן פתרונות בין-משרדיים להסרת חסמים בירוקרטיים.
 - קורסים לפיתוח עסקי.
 - בניית פלטפורמות לתיירות, פיתוח מוצרים ועוד.

7. הצמחה עמוקה של שכבה יצרנית, יזמית וצרכנית על ידי **פיתוח תוכניות הכוללות התיישבות זמנית עם פוטנציאל לקבועה** באזור: מלגות לפעילות תרבות והתיישבות לסטודנטים במכללת ספיר, גרעיני התיישבות ממוקדים בתרבות ועוד.

8. **גיבוי תקציבי לתחום התרבות בשלטון המקומי** על ידי יצירת מעטפת תקציבית שתועבר לשימור התפקיד של מנהלת תרבות במשרה מלאה, גם בימים של משבר כלכלי שיסכן את שימור כוח האדם הזה.

9. **חינוך לתרבות במרחב העוטף**: קיימת הזדמנות חד-פעמית לייצור תשתית אזורית שתדאג לפיתוח תחום האמנות בשיתוף עם משרד החינוך ומערכות החינוך המקומיות. מומלץ להיעזר במודל של [STEAM](#) שמתייחס לערך של אמנויות.

10. **תקציב לביסוס והרחבת הפעילות**: מרחב העוטף, כאמור, זקוק מצד אחד ליזמות חדשה בתחום התרבות ומן הצד השני לתמיכה ביוזמות תרבות קיימות שרובן ככולן בסדר גודל קטן עד בינוני. עד עכשיו, כל הפעילות הזו סבלה מתת-תקצוב והתקשתה לשרוד. כדי לתת מעטפת שתאפשר הישרדות ונוכחות חזקה במרחב, מומלץ להקצות תקציב למענקי חיזוק לפעילות התרבות הקיימת. כמובן שכל מהלך כזה צריך להתבסס על נתונים שיש לאוספם.

חלק ד' - נספחים

נספח 1 - שכבות המיפוי הקיימות - מקרא

מוסדות תרבות: מוסדות שהוקמו ופועלים כדי לשמש בית לתרבות, מורשת ואמנות. בחרנו להשאיר מספר לא קטן של מוסדות מורשת בהגדרתם, אך בחרנו באלו שמתקיימת בהם באופן שוטף גם פעילות אמנותית מגוונת.

סטודיו אמן: מרחבים פרטיים של יוצרות ויוצרים שבהם לא רק מתקיים מרחב היצירה הפרטי, אלא מתקיימות גם, באופן קבוע או זמני, פעילויות נוספות כגון סדנאות מקצועיות, מפגשי אמן, אירועי מכירה ומופעים.

מרחבי תרבות: גופים עסקיים שלצד התפקיד הראשוני שלהם, משמשים כאכסניה לפעילות תרבות באופן שוטף ורציף.

מרחבים למופעים: מרחבים פיזיים שמארחים מופעים ואירועי תרבות, מהיכלי תרבות ואולמות ועד חללים אלטרנטיביים קטנים.

פסטיבלים: פסטיבלים גדולים, בינוניים וקטנים, חלקם ותיקים ומוכרים כגון פסטיבל "דרום אדום", "קולנוע דרום" ו"אינדינגב" וחלקם פסטיבלים קטנים יותר שנוצרו ביוזמת המועצה או היישוב, או באופן עצמאי.

חינוך לאמנות: מקומות בהם ניתן ללמוד אמנויות שונות כגון קונסרבטוריונים ומגמות אמנות בבתי ספר תיכונים.

ארכיונים: ארכיונים הם מרחבים בעלי משמעות רבה באזור וחלקם מייצרים פעילות מעבר לאחסון ותיעוד.

ספריות: ספריות גדולות ונתמכות לצד ספריות עצמאיות שאפשר למצוא ברבים מהיישובים. רובן מופעלות בהתנדבות ומתקיימות בהן פעילויות תרבות ואמנות כגון שעות סיפור, מופעים לילדים ועוד. **שלטון מקומי:** מחלקות התרבות והמרכזים הקהילתיים (מתנ"סים), מרכזי הצעירים, גופים מתכללים ועוד.

יצירה מקומית: להקות, הרכבים ויוצרים שלהם מעגלי השפעה משמעותיים.

אמנות במרחב הציבורי: לרוב מדובר במיצגים שיש להם חשיבות מקומית משמעותית, חלקם ניזוקו ב-7 באוקטובר.

נספח 2 - אקוסיסטם בתחום התרבות במרחב העוטף

שכבות רלוונטיות:

יוצרות ויוצרים מכל תחומי האמנות: כאלו שלמדו אמנות באופן מקצועי וכאלו שלא, כאלו שמתפרנסים מאמנותם באופן מלא או חלקי, לחלקם חדרי סטודיו או סדנאות שמהווים מרחב תרבותי בפני עצמו. מוסדות תרבות ואמנות: מוסדות עם פעילויות בנפח שונה, בכל תחומי האמנות, חלקם נתמכים על ידי משרד התרבות וחלקם לא.

תרבות והשלטון המקומי: אשכול הנגב המערבי, מתנ"סים, מחלקות תרבות ברשויות המקומיות. באחריותם לייצר מרחב קהילתי לאירועים דתיים ולאומיים. הרשויות נבדלות זו מזו בהיבטים רבים. למתנ"סים במרחב הנגב המערבי יש תפקיד משמעותי שכן תחתיהם מתנהלת פעילות תרבות רבה. לכל רשות יש לרוב מוסדות שתחת אחריותה: ספריות, ארכיונים, היכלי תרבות ועוד.

מקומות פנאי ובילוי: מועדונים, פסטיבלים למיניהם, פאבים, מופעי מוזיקה ועוד.
אמנות במרחב הציבורי: ביטויים אמנותיים במרחב הציבורי כגון פסלים, ציורי קיר, כיכרות, עבודות אמנות קהילתיות.
מערכת החינוך: הכשרה לאמנות בכל הגילאים, חשיפה לאמנות (סל תרבות) וכן חינוך בלתי פורמלי.
אקדמיה: ידע, מחקר והכשרה: המחלקה לתרבות, יצירה והפקה (בדגש על ניהול תרבות ומנהיגות תרבות), בית הספר לאמנות ובית הספר לקולנוע (אמנויות הקול והמסך) במכללת ספיר, ועוד.
גופי מורשת: מבנים היסטוריים, מוזיאונים מקומיים או ארציים, מוסדות מורשת.
מרחבי אירוח בתחום התרבות: היכלי תרבות, אולמות, אמפיתיאטראות, מועדונים חברתיים ומרחבים אלטרנטיביים.